МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

УДК 792.075(7)+37.035

ГУСАКОВА Ніна Миколаївна

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО РЕЖИСЕРА

Автореферат

на здобуття наукового ступеню кандидата педагогічних наук

Спеціальність — 13.00.05 — соціальна педагогіка

Київ — 1998

Дисертацією є рукопис.

Дисертацію виконано в Київському державному університеті культури і мистецтв, Міністерство культури і мистецтв, м. Київ.

Науковий керівник — кандидат педагогічних наук, доцент Булатова Елеонора Іванівна, Київський державний університет культури і мистецтв, доцент кафедри теорії музики і музичного виховання,

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор Падалка Галина Микитівна, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, м. Київ, професор кафедри гри на музичних інструментах,

кандидат історичних наук, доцент Попова Зінаїда Василівна, Київський державний університет культури і мистецтв, доцент кафедри менеджменту культурно-дозвіллєвої діяльності.

Провідна установа — Харківська державна академія культури, кафедра театральної режисури.

Захист відбудеться "25" XII 199 8 р. о ___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26807.02 при Київському державному університеті культури і мистецтв за адресою: 252133, Київ-133, вул. Щорса, 36, ауд. 210.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці при Київському державному університеті культури і мистецтв (252133, Київ-133, вул. Щорса, 36).

Автореферат розіслано "27" XII 199 9 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Г. М. Загадарчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В Державній національній програмі "Освіта" (Україна XXI століття) визначаються стратегічні завдання реформування системи освіти в Україні, головними з них є створення умов для формування творчої особистості громадянина, реалізації його духовного, професійного потенціалу в навчальному процесі, підготовки нової генерації педагогічних кадрів вищого навчального закладу з орієнтацією на здійснення ними багатогранної діяльності в соціокультурній сфері.

Процес демократизації та гуманізації суспільства в Українській державі створюють нові умови вибору шляхів життєдіяльності кожної особистості, реалізації її можливостей, здібностей, таланту, активної участі в творчих звершеннях.

Важливість та складність окреслених завдань щодо формування творчої особистості майбутнього фахівця режисерської спеціальності як вчителя-митця, педагога, вихователя посилюють актуальність дослідження. Особливої уваги ця проблема набуває в системі підготовки спеціаліста режисера-педагога, спроможного здійснювати поліфункціональну, творчу діяльність в аматорському театральному об'єднанні.

Аналіз філософської, психологічної, педагогічної, культурологічної та театрознавчої літератури дає можливість розглядати проблему підготовки висококваліфікованих педагогів-режисерів в ракурсі нового, гуманістичного підходу до розробки національної системи підготовки педагогічних кадрів в сфері театрально-художньої творчості. Система спирається передусім на класичні основи формування творчої особистості (О. М. Леонтьєв, К. К. Платонов, С. Л. Рубінштейн). Концептуально важливою виступає ідея творчості в конструктуванні узагальненої стратегії (В. О. Моляко) та теорія системно-структурного аналізу психолого-педагогічних явищ (В. П. Беспалько, В. І. Бондар), а також ідея створення професіограми спеціаліста (О. В. Киричук, О. Г. Мороз).

Виховання творчої, гармонійно розвиненої особистості гуманного, демократичного суспільства вимагає перебудови системи підготовки майбутніх режисерів-педагогів. Проте пануючий довгий час у практиці управління вищою школою предметно-технократичний підхід сприяв засвоєнню певної суми професійно значимих знань, умінь і навичок, формуючи виконавський, репродуктивний тип мислення і поведінки і не залишав простору для розвитку самостійності, ініціативи, професійної творчості студентів.

Сучасні підходи до системи вищої освіти спрямовані на формування творчої особистості, на пошук умов, які сприятимуть науково-практичному ставленню до виховної системи вузу як відкритого взаємодіючого організму, спрямованого на розгляд особистості як динамічного ансамблю її просторово-часових взаємозв'язків з навколишнім світом, як джерела суб'єктивності у її вищому прояві — творчості. Така

система, на думку вчених О. В. Киричука, В. О. Лісовської, В. О. Моляко, К. К. Платонова та ін., повинна сприяти якомога ранішому самопізнанню, самооцінці, самоактуалізації професійно-творчого потенціалу особистості в процесі її підготовки до продуктивної творчості.

Проблема творчості розглядається в філософських та соціологічних дослідженнях Г. С. Батищева, В. П. Іванова, Б. М. Кедрова, П. Ф. Кравчука, О. Г. Спіркіна та ін. з позицій діяльнісного підходу при створенні особистістю якісно нових матеріальних та духовних цінностей. Творчість особистості вони характеризують як складне, суперечливе, багатогранне, суспільно організоване явище.

В психолого-педагогічній науці формування творчої особистості стало предметом вивчення відомих дослідників В. І. Андрєєва, А. В. Брушлинського, Л. С. Виготського, Я. О. Пономарьова, О. М. Леонтьєва, О. М. Матюшкіна, В. О. Моляко, Н. В. Кичук та зарубіжних вчених Е. Берна, А. Маслоу, К. Роджерса та ін. Вони доводять, що при існуючій тенденції гуманізації освіти все більшого значення набуває роль суб'єкта діяльності.

В той же час процес творчості спрямовано на самореалізацію творчого потенціалу особистості. Проблеми формування творчої активності особистості, розвитку її творчих здібностей та творчих якостей розглянуто в роботах Б. Г. Ананьєва, К. К. Платонова, В. В. Рибалка, Б. М. Теплова та ін. В їх дослідженнях розкрито систему особливостей творчої діяльності, що спрямована на виявлення та закріплення інтелектуальних якостей творчої особистості.

Педагогічну діяльність як творчий процес досліджували В. І. Загвязинський, В. О. Кан-Калік, М. М. Поташнік, С. О. Сисоєва та ін. З широкого кола проблем педагогічної творчості дослідники окреслювали питання, пов'язані з педагогічним пошуком, з суб'єктивно-емоційною сферою творчого педагогічного процесу, з взаємодією творчих процесів.

Питання педагогічної майстерності як творчого процесу висвітлено в працях відомих вітчизняних дослідників І. А. Зязюна, Г. І. Хозяїнова, С. О. Швидкої та ін. Педагогічну майстерність вони розглядають як вищий рівень здійсненої педагогічної діяльності, як синтез наукових знань, умінь, навичок, а також особистісних якостей педагога.

Використання театрального мистецтва в практиці педагогічної освіти з актуалізацією на розвиток творчого потенціалу майбутнього фахівця розглядали дослідники В. Ц. Абрамян, Р. Х. Баталов, А. Й. Капська, Н. Г. Ксенофонтова та ін. На рівні взаємодії театрального педагогічного процесу автори здійснили дослідження сфери творчого процесу педагога в ракурсі театральної системи К. С. Станіславського, М. Й. Кнебель, Л. С. Курбаса, Г. П. Юри.

Творчий досвід видатних діячів театрального мистецтва К. С. Станіславського, В. І. Немировича-Данченка, традиції українського театру і його кращих представників

В. С. Василька, Л. С. Курбаса, П. К. Саксаганського, Г. П. Юри склалися в чітку театрально-сценічну систему для наукових узагальнень щодо підготовки кадрів і висвітлення ролі національного мистецтва в духовному відродженні української культури. Ці питання розкрили в дослідженнях П. І. Кравчук, Р. Г. Коломієць, В. О. Неллі, З. В. Попова, Ю. О. Станішевський, Л. С. Танюк, М. С. Терещенко та ін.

Теоретичний аналіз літератури показав, що в сучасних умовах соціокультурна діяльність майбутнього режисера набуває якісних відмінностей, що зумовлені факторами соціальної орієнтації вищої школи на розвиток творчих можливостей студентів, демократизації та гуманізації системи вищої освіти, на пошук нестандартних форм і методів педагогічних технологій в становленні творчої особистості майбутнього фахівця.

Теоретичний аналіз літератури дозволив виявити протиріччя між сучасними вимогами щодо формування творчої особистості майбутнього фахівця-режисера та станом соціально-педагогічної підготовленості його в системі вузівської освіти; між змінами у соціокультурній діяльності режисера, зумовленими сучасними інноваційними технологіями і відображенням їх у змісті та формах підготовки майбутнього режисера-педагога; між підвищенням значущості функціонування творчості в соціокультурному середовищі і рівнем її реалізації в практичній художньо-творчій та соціально-педагогічній діяльності студентів-режисерів.

Однак проблема формування творчої особистості режисера в соціально-педагогічному аспекті його діяльності ще недостатньо досліджена як в теоретичному, так і в методично-педагогічному плані і потребує подальшого дослідження і обґрунтування в процесі підготовки майбутніх фахівців в системі вищої гуманітарної освіти.

Враховуючи об'єктивну необхідність та актуальність визначеної проблеми підготовки творчої особистості майбутнього фахівця соціокультурної сфери, недостатню дослідженість проблеми, темою дисертаційного дослідження обрано "Соціально-педагогічні аспекти формування творчої особистості майбутнього режисера".

Дисертаційне дослідження виконано за тематичним планом досліджень Київського державного університету культури і мистецтв при розробці Концепції по вдосконаленню професійної підготовки фахівців соціально-культурної сфери, режисерів-педагогів аматорських театральних об'єднань.

Об'єкт дослідження — є навчально-творчий розвиток майбутнього режисера-педагога у вузах культури для соціокультурної сфери діяльності.

Предмет дослідження — навчально-виховний процес формування творчої особистості майбутнього режисера-педагога.

Мета дослідження — дослідницько-теоретичне обґрунтування та апробація науково-методичної системи формування творчої особистості майбутнього режисера-

педагога, що виступає як умова реалізації розробленої її теоретичної моделі в соціальних інститутах культурологічного профілю.

Гіпотеза дослідження — ефективність підготовки майбутніх режисерів-педагогів соціокультурної сфери діяльності досягається внаслідок впровадження в навчальний процес вузу культури організаційно-методичної системи, яка відображає змістовну і процесуальну сторони розробленої теоретичної моделі творчої особистості режисера-педагога на етапі вузовської освіти та в практичному педагогічному керівництві аматорським молодіжним театральним об'єднанням.

Мета і гіпотеза обумовили **завдання:**

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми в науковій літературі та практиці.

2. Розробити теоретичну модель творчої особистості майбутнього режисера-педагога..

3. Розробити критерії рівневої характеристики сформованості творчої особистості майбутнього режисера-педагога.

4. Експериментально перевірити розроблену модель творчої особистості режисера-педагога в умовах науково-методичної системи на етапі вузівського навчання і в процесі педагогічного керівництва аматорським молодіжним театральним об'єднанням.

5. Розробити науково-методичні рекомендації щодо удосконалення змісту підготовки майбутніх режисерів до соціально-культурної діяльності.

Для реалізації поставлених завдань було використано такі методи: аналіз наукової і методичної літератури з проблеми, узагальнення досвіду діячів театрального мистецтва і педагогіки, усне і письмове опитування, включене і опосередковане педагогічне спостереження, діагностичні, проблемні та творчі завдання, методи педагогічного моделювання, педагогічний експеримент, математичне опрацювання експериментального матеріалу.

Методологічну основу дослідження становлять філософські положення про сутність творчості, творчої діяльності, творчої особистості, концептуальні обґрунтування щодо особистості, діяльності і пізнання; психолого-педагогічні надбання в сфері творчої діяльності, в процесі становлення особистості.

Організація дослідження.

Дослідно-експериментальною роботою було охоплено 137 студентіва, 28 викладачів закладів вищої освіти 61 практик театральної сфери діяльності. В педагогічному експерименті брали участь 54 студента: 27 студентів-режисерів в експериментальній групі та 27 студентів-режисерів в контрольній групі.

Дослідно-експериментальне дослідження проводилось в три етапи з 1992 по 1998 рр.

На першому (теоретично-науковому) етапі (1992—1993 рр.) основну увагу було зосереджено на аналізі наукової літератури, виявленні методологічних і теоретичних

основ дослідження, розробці спецкурсу "Соціально-педагогічний тренінг" для студентів режисерської спеціалізації експериментальної групи.

На другому етапі (1994—1995 рр.) проводився констатуючий експеримент, метою якого було виявлення стану підготовки майбутніх режисерів в соціально-педагогічному аспекті його практичної діяльності, визначення науково-теоретичних передумов формування творчої особистості майбутнього режисера-педагога з орієнтацією на соціальну сферу діяльності в аматорських молодіжних театральних об'єднаннях. На цьому етапі було розроблено теоретичну модель творчої особистості майбутнього режисера-педагога та розроблено й охарактеризовано її критеріальні оцінки у рівневому визначенні. В ході дослідницької роботи автором здійснено апробацію розробленого курсу "Соціально-педагогічний тренінг" для студентів режисерської спеціалізації.

На третьому етапі (1996—1998 рр.) було здійснено формуючий експеримент, під час якого було перевірено оптимальність та ефективність науково-обґрунтованої в дослідженні моделі формування творчої особистості майбутнього режисера-педагога, визначалось місце розробленого автором спецкурсу "Соціально-педагогічний тренінг" в підготовці майбутнього режисера до керівництва аматорськими молодіжними театральними об'єднаннями ("Екіпаж" Київського міжнародного університету цивільної авіації, Немішаєвського радгоспу-технікуму Київської області).

Теоретичною основою дослідження є наукові праці філософів М. С. Кагана, Л. П. Буєвої, педагогічні дослідження В. О. Кан-Калік, Д. С. Ліхачова, В. О. Сластьоніна та ін., психологів Б. Г. Ананьєва, С. Л. Рубінштейна та ін., відомих діячів театрального мистецтва К. С. Станіславського, В. І. Немировича-Данченка, представників української театральної школи В. С. Василька, Л. С. Курбаса, П. К. Саксаганського, Г. П. Юри, діячів театру В. П. Дьоміна, П. М. Єршова, В. Є Захави, М. Й. Кнебель, Л. С. Танюка та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації розроблено та обґрунтовано теоретичну модель творчої особистості майбутнього режисера-педагога як основи підготовки майбутнього фахівця до здійснення діяльності поліфункціонального характеру в соціально-культурній сфері; подальшого розвитку набули основні дефініції процесу формування творчої особистості майбутнього режисера-педагога; критеріально визначено сформованість творчої особистості майбутнього режисера-педагога в системі вузівського навчання і в педагогічному керівництві аматорським молодіжним театральним об'єднанням.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що автором розроблено і впроваджено:

— спецкурс "Соціально-педагогічний тренінг" для студентів-режисерів Київського державного університету культури і мистецтв;

— науково-методичні рекомендації з питань педагогічної підготовки майбутніх режисерів до поліфункціонального характеру діяльності в соціокультурній сфері.

Основні концептуальні положення і рекомендації щодо сформування творчої особистості майбутнього режисера-педагога впроваджувались в систему професійної підготовки майбутніх фахівців Київського державного університету культури і мистецтв, в практику роботи аматорських молодіжних об'єднань "Екіпаж" Київського міжнародного університету цивільної авіації та Немішаєвського радгоспу-технікуму Київської області.

Дані дослідження можуть бути використані у системі підготовки режисерів-педагогів, розробці навчальної літератури, науково-методичних матеріалів, нових технологій навчання, практиків культурно-дозвіллєвих установ, а також програм для освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти фахівців соціокультурної сфери діяльності.

Апробація результатів дослідження здійснювалась шляхом їх опублікування у чотирьох наукових працях. Основні положення і результати дослідження було обговорено на Всеукраїнських конференціях (м. Київ 1996 р., м. Київ 1997 р.), на щорічних науково-практичних конференціях Київського державного університету культури і мистецтв (1995—1998 рр.).

Вірогідність результатів дослідження забезпечено методологічним обгрунтуванням його вихідних позицій, застосуванням комплексу методів, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження, репрезентативністю вибірки, статистичними методами обробки експериментальних даних, поєднанням кількісного і якісного аналізу здобутих експериментальних результатів.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Список використаної літератури включає 253 найменувань, з них 4 іноземною мовою. У роботі вміщено 5 таблиць, 2 графіка, 7 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обгрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, гіпотезу, мету та завдання дослідження, розкрито його наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, охарактеризовано методи дослідження, вірогідність одержаних результатів і основних висновків роботи , наведено відомості про апробацію здійсненого дослідження та впровадження його результатів у практику.

В першому розділі "Теоретичні основи формування творчої особистості майбутнього режисера-педагога" розглянуто стан проблеми у філософській, психолого-педагогічній, театрально-педагогічній, культурологічній та мистецтвознавчій літературі; визначено основні напрямки підготовки майбутнього режисера до педагогічної діяльності в соціокультурній сфері; охарактеризовано особливості художньо-творчої

та соціально-педагогічної взаємодії в роботі режисера, викладено теоретичну модель творчої особистості майбутнього режисера-педагога.

Постановка та вирішення питань підготовки майбутніх фахівців режисерської спеціалізації до здійснення ними широкого діапазону соціокультурної діяльності, з одного боку, є теоретичним аналізом сутності культури як соціального феномену, тих нових явищ й процесів, котрі обумовлені практикою суб'єктів цієї діяльності, визначенням особливостей предметно-перетворювальної діяльності спеціаліста в конкретних умовах духовного виробництва (Ю. В. Борєв, Є. В. Волкова, В. П. Дьомін, Б. С. Єрасов, М. С. Каган, В. П. Пірадов та ін.). З іншої сторони — вирішення питань, пов'язаних з якістю підготовки фахівців в системі освіти, з впровадженням ефективних методів і форм навчання, виховання і розвитку особистості, з акцентуалізацією на конкретну спеціалізацію (Є. С. Барбіна, Б. Е. Захава, Г. М. Падалка, С. О. Швидка та ін.).

Новий етап трансформації сучасного суспільства, зміни економічних структур, підвищені вимоги щодо якості підготовки спеціалістів адекватно потребам соціального процесу — все це вимагає продуктивних технологій освіти на основі високоефективної системи наукової організації навчання та виховання майбутніх фахівців (Г. О. Балл, І. Д. Бех, І. А. Зязюн, З. Я. Когородський, Т. І. Левченко, М. М. Поташник, О. Я. Савченко та ін.).

Соціокультурний попит на якісний ценз підготовки спеціалістів сприяє подальшій розробці концепцій, принципів, методів навчання, більш чіткій їх структурованості та диверсифікації.

В основу методологічної концепції дослідження режисерської діяльності покладено загальне положення про характер праці режисера, під яким розуміється вся сукупність зв'язків, відносин, що складаються в конкретній соціокультурній діяльності, необхідних для створення певного виду її результативності, тобто духовно-ціннісної мистецької продукції.

В працях відомих діячів театрального мистецтва В. С. Василька, Б. Е. Захави, М. Й. Кнебель, Б. О. Львова-Анохіна, К. С. Станіславського, Г. О. Товстоногова, О. Ф. Шагіної та ін. розкривається багатоплановість творчої режисерської діяльності в напрямках: театрально-естетичному, психолого-педагогічному, творчо-виконавському, театрально-просвітницькому, соціально-педагогічному.

В сучасних дослідженнях розробляються питання удосконалення підготовки майбутніх режисерів в системі вищої гуманітарної освіти: наукової організації навчального процесу (Л. А. Волков); методики викладання теоретичних дисциплін (А. О. Гончаров); урахування індивідуально-диференційованого підходу щодо активізації творчої діяльності тих, хто навчається театральному мистецтву (З. Я. Когородський); практичного навчання студентів режисерської спеціалізації (О. Ю. Клековкін); впровадження проблемного навчання в процес викладання театральних

дисциплін (Л. М. Мартинова). Разом з тим, синтетичний характер діяльності спеціаліста режисерського профілю висуває вимоги цілісності, єдності та взаємозв'язку фахових, освітянських, культурологічних і соціально-педагогічних компонентів в структурі його підготовки у вузі культури.

. На основі проведених узагальнень висновків наукової літератури доведено, що актуалізація соціально-педагогічних аспектів формування творчої особистості майбутнього режисера-педагога є пріоритетним напрямком у визначенні змісту та форм цієї підготовки.

Дослідженням доведено, що взаємодія однотипних творчих процесів — режисерського та педагогічного — забезпечує продуктивність діяльності майбутніх фахівців з орієнтацією на поліфункціональний характер праці. Дослідники В. В. Норенко, О. Д. Попов, Р. Х. Симонов, М. М. Строєва зазначають, що художньо-творча і педагогічна діяльність режисера носить об'єктивно-суб'єктивний характер, при цьому сам процес взаємодії педагогічної та художньої творчості, зміст та результат включають безпосередню дію особистості, тобто суб'єкта творчості, з його характерологічними індивідуальними особливостями — інтелектом, мисленням, здібностями, емоційно-вольовою сферою тощо. Проявляється ця взаємодія як в режисерській, так і в педагогічній творчості, оскільки в цих видах діяльності безпосередній творчий процес реалізується через особистість, через певну систему художніх засобів, через механізм взаємодії художньої та педагогічної творчості, що забезпечує формування творчої особистості майбутнього режисера як фахівця, митця, вихователя в соціокультурному середовищі.

Л. С. Курбас, В. І. Немирович-Данченко, К. С. Станіславський, Г. О. Товстоногов, Г. П. Юра зазначають, що діяльність режисера-педагога віддзеркалює його соціальну вихованість й тому вона набуває особливої актуальності в соціально-орієнтованому вирішенні багатогранного процесу творчості.

Дослідженням доведено, що взаємодія режисерської та педагогічної діяльності фахівця забезпечує не тільки відображення вже відомого соціального досвіду, але і його розширене відтворення, збагачене за рахунок творчого розвитку майбутнього спеціаліста.

В. І. Андрєєв, І. Г. Канєвська, Н. В. Кичук, П. Ф. Кравчук, В. О. Моляко, Я. О. Пономарьов та ін. в різних аспектах розкривають поняття "творчість", "творча особистість", "творча діяльність", доповнюючи широкий спектр їх глибинного тлумачення в науковій літературі. Автори доводять, що на формування творчої особистості впливають як загально-соціальні, так і конкретно-соціальні закономірності, обумовлені історичним характером соціального розвитку. В той же час, процес становлення творчої особистості має свої специфічні закономірності. При цьому загально-соціальний, конкретно-соціальний, індивідуально-соціальний аспекти, які впливають на формування творчої особистості, знаходяться у діалектичній єдності і виступають як загальне,

особливе і одиничне. Творча особистість майбутнього режисера-педагога — це суб'єкт творчих соціальних відносин та свідомої творчої діяльності в соціокультурному просторі.

Спираючись на концептуальні положення педагогіки творчості, в дослідженні було розроблено й теоретично обґрунтовано модель творчої особистості майбутнього режисера-педагога.

В цілісну системно-структурну модель творчої особистості майбутнього режисера-педагога включено компоненти її підструктур, а саме:

— підструктура — спрямованість особистості: гуманістична та соціокультурна спрямованість; орієнтаційно-мотиваційна сфера;

— підструктура — індивідуальна культура (досвід): індивідуальний художньо-творчий та соціально-педагогічний досвід; наукові знання з фахових, психолого-педагогічних дисциплін; творчі уміння; логіко-педагогічні аспекти діяльності в ракурсі театрального мистецтва; практичне володіння методиками науково-педагогічного пошуку, навчання, виховання, співтворчості;

— підструктура — характерологічні властивості та якості: емоційно-вольова сфера та її типові особливості; особистісні властивості; увага, фантазія, уявлення, асоціації та якості, особливості їх регуляції;

— підструктура-самотворчість: саморозвиток, самореалізація.

Розроблена автором теоретична модель творчої особистості майбутнього режисера-педагога виступила як регулятор процесу його художньо-творчого й педагогічного становлення в підготовці до соціокультурної діяльності. При цьому акцентувалась увага на формування такої системи відносин майбутнього фахівця з соціокультурною дійсністю, стрижнем якої є творчість.

У другому розділі "Дослідно-експериментальна робота по формуванню творчої особистості майбутнього режисера-педагога" насамперед розглянуто стан підготовки майбутніх фахівців в системі вищої гуманітарної освіти на базі вузів культури і окреслено проблеми узагальненого характеру за результатами констатуючого експерименту:

— здійснення цілеспрямованої орієнтації на соціально-педагогічну діяльність студентів-режисерів з актуалізацією на молодіжну аудиторію в умовах аматорського театрального об'єднання;

— забезпечення сформованості банку фахових і педагогічних знань, практичних умінь для ефективного виконання поліфункціонального характеру соціокультурної діяльності майбутнього режисера як керівника, організатора, виконавця, педагога, вихователя;

— розвиток особистісних властивостей та якостей, необхідних для продуктивного здійснення художньо-творчої та соціально-педагогічної діяльності, творчого мислення.

наукового обґрунтування соціокультурних завдань, самостійного творчого пошуку нових, оригінальних ідей та шляхів їх реалізації в нестандартних ситуаціях;

— забезпечення умов соціалізації як інтегрального процесу становлення і розвитку майбутнього режисера-педагога.

Діяльність майбутнього режисера-педагога визначається здійсненням ним педагогічних впливів на встановлення гуманістичних, доброзичливих, морально-етичних стосунків у мікросоціумі — аматорському молодіжному театральному об'єднанні, на формування системи ціннісних орієнтацій учасників цих об'єднань, на забезпечення духовного соціального оточення, позитивну взаємодію у спілкуванні, на активізацію соціокультурної діяльності з установкою на позитивний успіх.

В дослідженні вихідним було положення про те, що науковий, системний характер становлення і розвитку майбутнього режисера-педагога в соціальних інститутах культурологічного профілю, а також соціально орієнтована, поліфункціональна діяльність в аматорських молодіжних театральних об'єднаннях сприяють формуванню його творчого потенціалу, включаючи соціалізацію, самовизначення та самореалізацію.

На етапі формуючого експерименту було зосереджено увагу на опануванні студентами-режисерами цілісного художньо-творчого процесу роботи над постановкою вистав, з одного боку, та проведення цього процесу як педагогічного, з іншого. Домінантою навчально-виховної роботи виступила художньо-творча діяльність студентів, яка мала дослідницький характер: вибір репертуару, його обґрунтування з установкою на ціннісний потенціал, високохудожність, педагогічну доцільність; здійснення розширеного режисерського аналізу п'єси; творче вирішення задуму вистави; побудова логіко-структурної композиції; трактування і втілення режисерської концепції; узагальнення здійсненої роботи; критична оцінка її результативності. Крім того, значна увага приділялась самокорекційній та самоствердкувальній діяльності, запровадженню ідеї реалізації режисерської концепції в практику; здійсненню професійних суджень, умовиснокків щодо розроблених стратегічних напрямків в постановці вистави. Стратегічні підходи, за допомогою яких здійснювався цей процес, були спрямовані на виконання студентами дослідницької, оцінкової, перетворюючо-евристичної діяльності в соціокультурному середовищі.

Виходячи із сутності особистісно-діяльнісного підходу, було запропоновано й впроваджено такі способи педагогічної співтворчості, як діалог, дискусії, колективне обговорення проблемних питань, спільна творча робота на різних етапах постановки вистави, аналіз її результативності, що дозволило здійснити суб'єкт-суб'єктні відносини в ланцюгу: викладач — студент; викладач — студенти, а потім студент — студент; студент — група студентів та інші міжособистісні стосункові форми (тріадні, полісуб'єктні). Співтворчість також надала можливість конкретизувати управління творчою діяльністю студентів-режисерів з урахуванням індивідуальних можливостей кожного.

Серед засобів формування творчої особистості майбутнього режисера-педагога виступили: аналіз та узагальнення педагогічного досвіду відомих митців театрального мистецтва, використання багаторівневих завдань з фахових дисциплін, а також спецкурс "Соціально-педагогічний тренінг", який було розроблено та впроваджено в навчальний процес Київського державного університету культури і мистецтв автором дисертаційного дослідження. В програмі спецкурсу детально розкриваються теми лекційних, семінарських, практичних занять, які спрямовані на оволодіння студентами знаннями, вміннями й навичками педагогічного керівництва аматорським молодіжним театральним об'єднанням в соціокультурному середовищі.

В дослідженні враховувались й ті обставини в формуванні творчої особистості майбутнього фахівця, які повинні здійснюватися за допомогою інтеграції всіх навчальних дисциплін, що забезпечують підготовку спеціаліста в напрямку актуалізації соціально-педагогічної спрямованості його практичної діяльності. Тому в зміст прикладних дисциплін "Режисура", "Акторська майстерність", "Методика роботи з театральним колективом", "Сценічне мовлення", "Сценічний рух" були запрограмовані окремі інноваційні прийоми соціально-педагогічної діяльності.

Дослідженням доведено, що здійснена студентами-режисерами практика надала можливість вивчити стан і тенденції розвитку молодіжних аматорських театральних об'єднань, їх роль, місце, вплив на особистість, визначити характерологічні особливості соціокультурного середовища, в якому вони організовували і здійснювали свою роботу. В ході практики студенти здійснювали педагогічну діагностику на рівні цілісного процесу художньо-творчої діяльності аматорського молодіжного театрального об'єднання, так і на індивідуально-персоналізованому — кожного з учасників об'єднання.

Соціально-педагогічний аналіз проводився з метою встановлення педагогічного керівництва з боку студентів-режисерів аматорським молодіжним театральним об'єднанням, виявлення труднощів, недоліків, що мали місце в плануванні, організації, проведенні та результативності здійсненої роботи.

Соціально-педагогічний патронаж було здійснено з молоддю — безпосередніми учасниками цих об'єднань. Було розроблено індивідуальну програму для кожного з них з метою надання їм соціально-педагогічної підтримки в художньо-творчому театрально-аматорському мікросоціумі.

Конкретно позитивний результат в практичній діяльності майбутніх режисерів-педагогів забезпечувався системою здійснених ними виховних заходів: проведення опитування, бесід, індивідуальних занять, дискусій на тематику, що найбільш цікавила молодь, сумісна художньо-творча діяльність та інше.

Дослідженням доведено, що студенти ефективно вирішували ключові соціально-педагогічні проблеми в процесі виконання програми практики, а саме:

— організація соціально-педагогічного спілкування суб'єктів соціалізації та гуманізації;

— індивідуальний підхід як засіб зростання потенційних можливостей у всіх сферах соціокультурної діяльності суб'єктів соціалізації та гуманізації;

— соціокультурна орієнтація всіх видів творчої діяльності та спілкування;

— співробітництво;

— оволодіння технологією художньо-творчої та соціально-педагогічної діяльності в соціокультурній сфері.

В ході практики враховувались такі параметри роботи студентів-режисерів, як стабільність (тривала періодичність), змінність (короткоперіодичність) виховних впливів з учасниками аматорських молодіжних театральних об'єднань.

Проведене дослідження дозволило виділити й охарактеризувати функції, які здійснювались майбутніми режисерами-педагогами в навчально-виховному процесі аматорського об'єднання:

— виховна — забезпечення цілеспрямованого впливу на поведінку і діяльність суб'єктів виховання; повноцінне використання у виховному процесі засобів і можливостей театральної художньо-творчої діяльності, виховного потенціалу мікросередовища, творчих можливостей самої особистості як активного суб'єкта виховного процесу;

— діагностична — виявлення характерологічних особливостей та якостей суб'єктів художньо-творчого процесу, їх творчих можливостей та здібностей; здійснення "соціально-педагогічної" діагностики суб'єктів взаємодії (потреби, мотиви, інтереси, ціннісні орієнтації), коло спілкування; позитивні та негативні впливи; проблеми;

— комунікативна — забезпечення оптимальної педагогічної взаємодії в роботі з ексклюзивними та віковими групами аматорських творчих театральних об'єднань;

— освітня — здійснення продуктивної системи навчальної діяльності в різних видах та формах соціальних інститутів культурологічного профілю; надання можливості учасникам художньо-творчих театральних об'єднань розширювати фонд фахових знань, практичних умінь та навичок; оволодіння методами об'єктно-суб'єктних та суб'єкт-суб'єктних відносин, а також самоосвіти та самовдосконалення;

— просвітницька — забезпечення трансляції накопиченого режисерського досвіду взаємодії театрально-мистецької та соціально-педагогічної діяльності в соціокультурний простір;

— аналітико-дослідницька — здійснення науково-творчого пошуку в досягненні художньо-творчих завдань та мети, що пов'язані з художньо-творчою, педагогічною, соціокультурною діяльністю; самоаналіз, самооцінка, самовдосконалення;

— прогностична — програмування процесу розвитку діяльності аматорського художньо-творчого колективу та окремих суб'єктів цього мікросоціуму в соціокуль-

турному середовищі; проектування особистісної програми самотворчості та життєдіяльності.

Здійснення студентами-режисерами експериментальної групи програми практики засвідчило динамічну результативність її компонентних структур в поетапній реалізації. Вся діяльність студентів була зорієнтована на гуманізацію та демократизацію художньо-творчого, навчально-виховного процесів як цілісного, системного утворення.

Для визначення ефективності моделі творчої особистості майбутнього режисера-педагога в дослідженні були використані різнопланові завдання, виконання яких визначало критеріально-рівневий підхід до кожного аспекту соціально-педагогічної діяльності студентів експериментальної та контрольної груп. До контрольної групи увійшли студенти-режисери, з якими не проводився формуючий експеримент.

Результати дослідження наводяться в таблиці № 1.

Таблиця № 1

Рівень	Діагностичний зріз		Проміжний зріз		Контрольний зріз	
	ЕГ%	КГ%	ЕГ%	КГ%	ЕГ%	КГ%
Репродуктивний	89	81	11	67	0	41
Реконструктивний	11	19	56	26	37	37
Творчий	0	0	33	7	63	22

Педагогічні зрізи на кожному з етапів здійсненого дослідження розкрили багаторівневий характер сформованості творчої особистості майбутнього режисера-педагога, де основою виступила розроблена теоретична модель. Кожний з трьох зрізів дозволив виділити рівень сформованості творчої особистості майбутнього режисера-педагога в специфічній системі підструктур: спрямованість особистості; індивідуальна культура (досвід); характерологічні властивості та якості; самотворчість. На всіх етапах проведення педагогічних зрізів обчислювалась середня оцінка виконання студентами завдань та визначалась величина дисперсії, що характеризує також успішність групи в цілому. Результати кількісної обробки здобутих даних представлено в таблиці № 2.

Таблиця № 2

Педагогічний зріз групи	Спрямованість особистості				Індивідуальна культура (досвід)				Характерологічні властивості та якості				Самотворчість особистості			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
Діагностичний	2,48	25	2,48	25	3,33	22	3,30	28	3,26	34	3,22	32	2,48	25	2,59	24
Проміжний	3,74	19	3,15	42	4,15	13	3,78	40	4,00	22	3,56	40	3,33	30	3,07	29
Контрольний	4,59	0,7	3,89	47	4,93	0,7	4,26	34	4,81	15	4,15	27	4,03	23	3,76	54

Проведене дослідження показало ефективність розробленої дисертантом науково-методичної організаційної системи формування творчої особистості майбутнього режисера-педагога у вузі культури.

Результати здійсненого дослідження дозволили авторові сформулювати **висновки.**

Дослідженням доведено, що багатогранність праці режисера як педагога визначає поліфункціональний характер його соціокультурної діяльності й висуває нові вимоги до його творчих можливостей, особистісних властивостей та якостей, сформованості тезаурусу знань, їх мобільному використанню в нових нестандартних умовах, прояву науково-педагогічного стилю мислення, практичної готовності до вирішення соціально-педагогічних проблем в соціокультурному середовищі.

Дослідженням встановлено, що творча особистість як феномен виступає категорією теорії особистості, діяльності, творчості. Підкреслюється, що сформованість творчої особистості майбутнього режисера визначається актуальним рівнем розвитку його творчого потенціалу як в художньо-творчій, так і в соціально-педагогічній діяльності.

Розроблена автором теоретична модель творчої особистості майбутнього режисера-педагога визначала мету й зміст підготовки студентів-режисерів до художньо-творчої та соціально-педагогічної діяльності. Орієнтація на теоретичну модель давала можливість викладачеві у педагогічному керівництві спрямовувати поліфункціональний характер діяльності студентів в аматорських молодіжних театральних об'єднаннях.

В процесі формування у студентів-режисерів спеціальних знань, умінь та навичок реалізувалась спрямованість на соціально-педагогічну діяльність як системи відносин до сутності аспектів соціокультурної реальності, в якій набувала нових змін структура особистісних якостей майбутнього режисера-педагога.

В опануванні студентами-режисерами технологією педагогічного керівництва художньо-творчою діяльністю здійснювався процес самотворчості, в якому проявлялась особистісна "Я—концепція".

Керівництво процесом формування творчої особистості майбутнього режисера-педагога сприяло ствердженню гуманістичних позицій студентів, що виникали в процесі соціально-педагогічної взаємодії в умовах аматорських молодіжних театральних об'єднаннях й надало можливість розвитку їх творчої індивідуальності.

Дослідженням встановлено головну закономірність: формування творчої особистості майбутнього режисера-педагога обумовлена орієнтацією на досягнання соціально-педагогічної результативності в соціокультурній діяльності; чим більш гармонійною є взаємодія та взаємодоповненість цих видів діяльності на основі реалізації принципу творчості, тим більш високим стає рівень креативності в структурному утворенні особистості режисера як фахівця, митця і педагога.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях:

1. Теоретична модель творчої особистості майбутнього режисера-педагога // Придніпровський науковий вісник. Серія: Педагогіка та філологія. № 91 (158), 1998.— С. 67—74.

2. Професія — режисер //Українська культура.— 1998.— № 9—10. С. 26—27.

3. Актуальні питання професійної підготовки студентів режисерської спеціалізації вузів культури // Культура і мистецтво в сучасному світі. Наукові записки.— К., Вид. КДУКіМ, 1998.— С. 139—143.

4. Методичні рекомендації для самостійної роботи в аматорському молодіжному театральному об'єднанні. К.: КДУКіМ, 1998.— 24 с.

Гусакова Ніна Миколаївна. Соціально-педагогічні аспекти формування творчої особистості майбутнього режисера.— Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук з спеціальності 13.00.05 — соціальна педагогіка. Київський державний університет культури і мистецтв, Київ, 1998.

Дисертацію присвячено визначенню педагогічних умов формування особистості режисера-педагога аматорських театральних об'єднань соціокультурної сфери, в ній розроблено його модель і професіограму. Автором сформульовано науково-методичні рекомендації по вдосконаленню підготовки у вузах культури студентів режисерської спеціалізації.

Ключові слова: творча особистість, режисер-педагог, соціокультурна сфера, аматорське театральне об'єднання, педагогічні умови.

Гусакова Нина Николаевна. Социально-педагогические аспекты формирования творческой личности будущего режиссера.— Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 — социальная педагогика. Киевский государственный университет культуры и искусств, Киев, 1998.

Диссертация посвящена определению педагогических условий формирования личности режиссера-педагога аматорского театрального объединения социокультурной сферы, в ней разработана его модель и профессиограмма. Автор сформулировал научно-методические рекомендации по совершенствованию подготовки в вузах культуры студентов режиссерской специализации.

Ключевые слова: творческая личность, режиссер-педагог, социокультурная сфера, аматорское театральное объединение, педагогические условия.

Gussakova Nina M. Social and pedagogical aspects for forming the creative personality of the prospective stage director.— Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences on a speciality 13.00.05 — Social Pedagogic. Kyiv State University of Culture and Arts, Kyiv, 1998.

The dissertation is devoted to determination of pedagogical conditions of formation of the person of the producer — teacher of the amatcur theatrical associations within the social and cultural sphere. There were elaborated its model and professiogramme. The author formulates scientific and methodical recommendations for perfecting the training of the students of director's specialisation at the high educational establishments of culture.

Key words: the creative personality, producer — teacher, amateur association, pedagogical, social and cultural sphere, conditions.

Підписано до друку 20.11.1998. Формат 60 × 84/16.
Папір др. арк. Друк офсетний. Обл. вид. арк. 1.0
Замовлення 144. Наклад 100

Друкарня "МІГ—ПРЕСС,
252042, Київ, вул. Чигоріна, 20